

**ТИЛ, АДАБИЁТ, ТАРЖИМА, АДАБИЙ
ТАНҚИДЧИЛИК ХАЛҚАРО ИЛМИЙ
ФОРУМИ: ЗАМОНАВИЙ
ЁНДАШУВЛАР ВА ИСТИҚБОЛЛАР
халқаро илмий-амалий анжуман материаллари
ТЎПЛАМИ**

2021 йил 26-27 март

Бухоро

ТЕОДОР ДРАЙЗЕРНИНГ “БАХТИҚАРО КЕРРИ” АСАРИДАГИ ТАКРОРЛАР ТАСНИФИ ВА УЛАРНИНГ МАТНДА БАЖАРГАН ВАЗИФАЛАРИ

Улуғбек Очилов Сайфуллоевич.
БухДУ, ўқитувчи

Кириш. Американинг машҳур ёзувчиларидан бири Теодор Драйзернинг (1871-1945) ҳаётдан кўз юмганига 80 йилга яқин вақт ўтган бўлса-да, унинг асарларига қизиқиш кундан кун кучайиб бормоқда. Ёзувчининг асарлари Америкача ҳаёт тарзи моҳиятини тушунишга ёрдам беради. 1900 йилда нашр этирилган “Бахтиқаро Керри” (“Sister Carrie”) романи унинг худди шундай ижод намуналаридан биридир.

Асосий қисм. Маълумки, ҳар қандай бадиий асардаги барча бадиий воситалар унинг асосий ғоясини очиб беришга хизмат қилади. Адабиётшунос Уммат Тўйчиевнинг эътирофи этишича, “Ташқи дунё ва ҳаёт – ғоя асоси. Ғоя турткининг ҳаёлда ишланиши, сўнг ғояга айланиши, ғоянинг эса мавзунини танлаши табиий ҳодисадир. Ғоясиз бадиийлик йўқдир. Ғоя ва мақсад муштаракдир [7, б.390.] “Бахтиқаро Керри” Асарининг асосий ғояси Америкада барча учун баробар имкониятлар мавжуд, деган иллюзияни фож этишда кўринади. [1, б.305] Камбағал оиладан чиққан қиз Керри артистлик орқали аҳволини ўнглаб олган бўлса-да, у бунга ахлоқий тубанлик натижасида эришади. Аслида Керри бахтга ҳақиқий меҳнат, ҳақиқий санъат орқали эришмоқчи бўлади, аммо у яшаётган жамиятда ҳалол меҳнат орқали бахтга эришиш амри маҳол эди. Керри обрў ва давлатга эришади, аммо бахт тополмайди. Теодор Драйзер ўзининг “Бахтиқаро Керри” романи орқали “бахт пулда эмас” деган фикрни олға суради.

Теодор Драйзер тилнинг барча имкониятларидан кенг ва унумли фойдалана олган ва бунинг натижасида асар жозибадорлигини, таъсирчанлигини оширишга эришган ёзувчилардан биридир. “Бахтиқаро Керри” асарини унда такрорларнинг қўлланиши жиҳатидан ўрганиб чиқишимиз жараёнида услубшунос И.Р.Гальперин кўрсатиб ўтган такрорларнинг барча турларини учратдик. [4, б.211-215]

Қуйидаги мисоллар орқали шу такрорлар ва уларнинг матнда бажарган вазифаларини аниқлашга ҳаракат қиламиз:

She wanted pleasure, she wanted position, and yet she was confused as to what these things might be.

Бу гап асарнинг бош қаҳрамони Керрининг ҳали ғўрлиги, кўп нарсани билишга муштоқлиги таъкидланган. Гап бошидаги такрор, яъни анафора орқали таъкид кучайтирилган. Анафора синтактик такрор, яъни параллелизм билан қўшилиб келган. Бунга ўхшаган ҳолларни Б.Саримсоқов ва Н.Хотамовлар “Синтактик бошланғич сўз такрори гапдаги жумлаларнинг параллел тарзда мос келиши орқали тузилади”, - деб таърифлаганлар.[8,б. 25]

“Бахтиқаро Керри” асарини ўқир эканмиз, ёзувчи параллелизмлардан унумли фойдаланганлигини гувоҳи бўламиз. Параллелизм такрорнинг семантик-

синтактик турига киради ва матнда асосан бадиий эмоционаллик вазифасини бажаради.

Қуйидаги гапда Герствуднинг жуда ҳам тушкун аҳволи, иш тополмаганлиги, аммо Керрининг уни мунтазам равишда иш қидиришга мажбур қилаётганлиги норозилик оҳангида берилган.

"Look for work," he said to himself. "Look for work. She tells me to get out and look for work."

Ушбу гапдаги такрор орқали Ҳерствуднинг норозилиги оҳанги кучайтирилган.

Қуйидаги мисолда эса боғловчи такрори диққатни тортади.

Боғловчи такрори стилистикада polysindeton, яни кўпбоғловчилик деб аталади:

*Tomorrow came **and** the next **and** the next.*

Бу мисолдаги боғловчи такрори орқали ёзувчи, биринчидан, монотонлик, яъни бир маромлик ритмни яратган бўлса, иккинчидан Керри ва Ҳерствуднинг ҳаётлари зерикарли ўтаётганини таъсирчан қилиб тасвирлайди.

Қуйидаги мисолда anadyploses, яъни маълум бир иборанинг бир гап ёки синтагма охирида ва янаги гап ёки синтагма бошида такрорланиши кузатиляпти:

*They were the lights of **a certain circle** – **the circle** of small fortunes and secret order distinctions.*

Ушбу такрорнинг асосий вазифаси – эмфаза, яъни диққат “the circle” сўзига тортиляпти.

Асарда занжирли такрор (chain repetition) ҳам учрайди:

*The floor was of a reddish hue, waxed and polished, and in every direction were **mirrors, mirrors** tall brilliant level-edged **reflecting and reflecting** forms, faces and candelabra a score and a hundred times.*

Бундай такрор воситасида муаллиф сўзлар маъносини кучайтиришга эришган.

Қуйидаги кетма-кет такрор эмоционалликни кучайтирган:

*Ah, **money, money, money!** What a thing it was to have .*

Зеро Керри чўнтагидаги пулга қўли етди дегунча ўзини енгил сезарди. Аввалига оғир хаёлларга берилиб, сўнгра қўли пулга тегиб, барча ташвишлардан қутулгандай бўларди.

Асарда ўзак такрори ҳам учрайди. Масалан:

*All those who had supposedly been her equals and superiors now **smiled the smile** of sociability, as much as to say, how friendly we have always been.*

Драйзернинг “Бахтиқаро Керри” асарида қўлланган такрорлар турли-туман бўлиб, муаллиф улардан персонажлар характери, яшаш тарзи, ишхоналардаги муҳитни тасвирлашда кенг фойдаланган. Масалан, қуйидаги мисолда Керрининг иш қидириб бир идорага киргани ва у ерда бекорчи одамларнинг юргани тасвирланган:

*As Carrie entered she noticed several individuals lounging about—men who said **nothing** and did **nothing**.*

Бу ўринда такрор ҳам хонадаги кишилар, ҳам Керрининг ҳолатини тасвирлашда қатнашяпти. Бу кишилар на бирон гап айтади, на бирон иш қилади. Бу эркаклар иш қидириб чарчаган, умидсизликка тушган. Керрига эса уларнинг эътиборсизлиги

ёқмаяпти. Муаллиф “nothing” сўзининг маъносини такрор воситасида кучайтириб шундай талқинга эришяпти.

Муаллиф бош қаҳрамоннинг ҳолатини тасвирлашда ҳам такрорлардан моҳирона фойдаланган:

- *Carrie hastened away. She did not quarrel now with Hurstwood's idleness. **She had a place! She had a place!** This sang in her ears.*

Бунда “She had a place!” такрори орқали қашшоқлик ва бекорчилик жонига теккан Керри иш топганидан кейин қанчалик қувонгани эмоционал тарзда тасвирланган, яъни такрор бош қаҳрамоннинг ҳис-туйғуларини ўқувчига етказишда иштирок этган.

Драйзернинг “Бахтиқаро Керри” романини ўқиш жараёнида муаллиф такрорларни персонажлар нутқида ҳам, муаллиф нутқида ҳам, (reported speech)да ҳам кенг қўллаганининг гувоҳи бўлдик

И.В.Арнольд “Сўз ёки сўз бирикмасининг бир гап, бир абзац ёки бир матн ичида қайталанишига лексик такрор дейилади.” – деб ёзади.[2, б.125] Бунда матн деганда ажратиб олинган парча, ёки тўлиқ асар назарда тутилган.

“Бахтиқаро Керри” романини бу жиҳатдан ҳам таҳлил қилганимизда ҳар учала ҳолга ҳам мисоллар учради.

Табиийки, асарда гап ичидаги ва абзац ичидаги такрорлар кўпроқ, матн ичидаги, яъни каттароқ қисм ёки бутун асардаги такрор камроқ учрайди. Амма бутун асар давомида учрайдиган такрорларда таъкид кучлироқ бўлади. Масалан, романда “*the rocking-chair by the window*” сўз бирикмаси турли шаклларда турли жойларда бир неча марта такрорланган. (16, 32 ва 47-бобларда). Ушбу сўз бирикмаси,асосан, бош қаҳрамон Керрининг ҳолати билан боғлиқ бўлиб, унинг бирон нарсани ўйлаши, факрлаши керак бўлганда, бирон нарсадан ташвишда бўлиб, бирон нимани режалаштираётганда қўлланган.

Теодор Драйзер “Бахтиқаро Керри” асарида такрорларнинг барча турларидан фойдаланганини қуйидаги жадвалда кўриш мумкин (абзац ичидаги ва бутун асар матни ичидаги такрорлар, ҳажми катта бўлганлиги туфайли, жадвалга киритилмади):

Т.р	Такрор тури	Асардан мисол	Матнда бажарган вазифаси
1.	анафора	<u>She wanted</u> pleasure, <u>she wanted</u> position, and yet she was confused as to what these things might be.	Таъкидни кучайтириш
2.	эпифора	...men who said <u>nothing</u> and did <u>nothing</u>	Монотонлик ритми
3.	анадиплосис	They were the lights of <u>a certain circle</u> – <u>the circle</u> of small fortunes and secret order distinctions.	Эмфаза
4.	Кетма-кет такрор	Ah, money, money, money! What a thing it was to have .	Таъсирчанликни ошириш

5.	Фрейминг	"Look for work," he said to himself "Look for work."	Персонаж ҳолати тасвирини кучайтириш
6.	Ўзак такрор	All those who had supposedly been her equals and superiors now <u>smiled</u> the <u>smile</u> of sociability,...	Эмфаза
7	Занжирли такрор (chain repetition)	The floor was of a reddish hue, waxed and polished, and in every direction were <u>mirrors, mirrors</u> tall brilliant level-edged <u>reflecting</u> and <u>reflecting</u> forms, ...	Эмфаза
8	Синонимик такрор	He <u>looked at her steadily</u> for a moment slowing his pace <u>fixing her with his</u> <u>eye.</u>	Таъсирчанликни ошириш
9	Полисиндетон (кўпбоғловчи- лик)	They shifted <u>and</u> blinked <u>and</u> muttered. <u>now</u> a curse, <u>now</u> a comment	Монотонлик ритми
10	Боғловчили такрор	<u>All day and all day</u> , here he sat, reading his papers.	Маънони кучайтириш

Хулоса. Хуллас, “Бахтиқаро Керри” романида Теодор Драйзер такрорнинг барча турларидан фойдаланган. Бу такрорлар, асосан, эмфаза учун, яъни эътиборни маълум сўз ва ибораларга қаратиш учун, маънони кучайтириш учун, таъкид ва таъсирчанликни ошириш учун, ритм яратиш учун қўлланган.

Адабиётлар:

1. Азизов Қ., Қаюмов О. Чет эл адабиёти тарихи.- Тошкент: Ўқитувчи, 1987.
2. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. – Ленинград: Просвещение. 1973. –С.125
3. Dreiser Theodore. Sister Carrie. – Moscow: Higher school Publishing House.1968.
4. Galperin I.R. Stylistics. - Moscow: Higher School Publishing House, 1977.
5. Kathryn Van Spanskeren. Outline of American Literature. – USA, 1994.
6. Ruland R., Bradbury M. From Puritanism tu Postmodernism. A history of American Literature.- New York: Penguin Books, 1992. - P.101.
7. Тўйчиев У. Ўзбек адабиётида бадиийлик. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2011.
8. Ҳотамов Н., Саримсоқов Б. Адабиётшунослик терминларининг русча-ўзбекча изоҳли луғати. – Тошкент, 1979.

A.NAVOIY G‘AZALLARINING FRANSUZ TILIDAGI TARJIMASIDA FRAZEOLGIK BIRLIKLAR IFODASI

**Sh.D. Xolova,
BuxDU 1-bosqich magistranti**

Sattorova Sitora, Zaripova Sohiba. THE ANALYSIS OF METAPHORS IN "JANE EYRE" BY CHARLOTTE BRONTE	38888
Ubaydullayeva Feruza. APPRECIATING MOTHER TONGUE IN ALPHONSE DAUDET'S STORY	39090
Bakayeva Muhabbat, Radjabova Madina. ROY KESEYNING "KUTISH NIKOYASINING O'ZBEKCHA TARJIMASIDA ZAMON VA MAKON IFODASI...394	
Каххорова Гулрух. ЮКЛАМАЛАРНИНГ ТАРЖИМА ЛУҒАТЛАРИДА БЕРИЛИШИ.....	399
Nodira Rozikovna Kurbonova. ANALYSIS OF SETTING IN "EMMA" BY JANE AUSTEN	403
Qudratova Muborak. SIROJIDDIN SAYYID IJODIDA ARBAIN AN'ANASI ...	406
Nasima Saidburxonovna Qodirova. ЯНГИ ЎЗБЕК АДАБИЁТИ ИБРОҲИМ ҲАҚҚУЛОВ ТАҲЛИЛИДА.....	409
Очилов Нодирбек. Оскар Уайльднинг "Дориан Грей сурати" ("The Picture of Dorian Gray") асарида эстетик оқим тамойиллари инъикоси	413
Хазраткулиён Дилшоди Фарходзот. SAMARQAND ADABIY MUHITIDA TOJIK YOSH AVLOD SHE'RIYATINING RIVOJLANISHI.....	417
Улуғбек Очилов. Теодор Драйзернинг "Бахтиқаро Керри" асаридаги такрорлар таснифи ва уларнинг матнда бажарган вазифалари	419
Sh.D. Xolova. A.NAVOIY G'AZALLARINING FRANSUZ TILIDAGI TARJIMASIDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR IFODASI.....	422
Зоирова Малика. ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМАТИКА В СОВРЕМЕННОЙ ПРОЗЕ (НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ М.БУТОВА «СВОБОДА» И М.ПАЛЕЙ «ЕВГЕША И АННУШКА»)	425
Тагоева Ферузабону. СПЕЦИФИКА ПОСТМОДЕРНИЗМА В РОМАНЕ ВИКТОРА ПЕЛЕВИНА «ПОКОЛЕНИЕ П» («GENERATION П»)	431
Сафарова Ҳилола Охунжоновна.ГУЛЛАРИНГНИ АЙЛАДИ ЧЎП ҚАРҒА, БОЙҚУШ, ЗОҒ, ТИЛИМ..."	334
Kasimova Rano Rakhmatulloevna, Ziyadullayeva Aziza Akmalovna. PROFESSIONAL SKILLS AND PSYCHOLOGY OF A TRANSLATOR.....	438
Tashpulatova Visola Ismatullaevna. Domestication and foreignization in translation.....	441
Махмудова Робиябону Фуркатовна. ПИСАТЕЛЬ, ПОСПЕВШИЙ БОЛЬ НАРОДА.....	444
Ikramova Aziza Aminovna Davranova Gulbahor Numondjonovna.INGLIZ ADABIYOTIDA YUJIN O'NIL VA UNING DRAMA YOZISH MAHORATI.....	448
Islamova Dinara Azamatovna, Saydazzamova Chamangul Olimjon qizi.Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'otit turk" asaridagi maqollarning leksik-semantik xususiyatlari.....	451
Sulaymonova Dilnoz Xamzayevna. INGLIZ ROMANTIZM ADABIYOTIGA XOS XUSUSIYATLAR.....	453
Кодыров А.А. Нугматова Л.Х. ТИПЫ ЛЕКСИКО-ГРАММАТИЧЕСКИХ	